

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Språk – så mycket mer än engelska

En rapport om moderna språk

Språk – så mycket mer än engelska

En rapport om moderna språk

Lärarnas Riksförbund, april 2016

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning och slutsatser	4
Undersökningen	9
Språkval samt lärarnas behörighet och framtida behov	9
Lärarbehörighet	9
Framtida behov	10
Språkvalet	11
Lärarnas arbetsvillkor och språkens status	14
Lärarnas arbetsvillkor	14
Lön	15
Fortbildning	16
Undervisningsgrupper och undervisningstid	17
Språkens status och framtiden	18
Moderna språkens betydelse på den svenska arbetsmarknaden	21
Metodbeskrivning	24
Läraryundersökningen	24
Företagsenkäten	24
Referenser	26
Bilaga 1: Lärarenkäten	27
Bilaga 2: Företagsenkäten	28

Förord

Vikten av att kunna flera språk blir allt tydligare. Därför är det av stor betydelse att lyfta fram språk och språkinläring som någonting viktigt, intressant och roligt. EU-kommissionen är mycket angelägen om att främja språkinläring och det finns en uttalad ambition att språkkunskaper generellt ska öka. EU-länderna har därmed ett gemensamt mål att alla medborgare ska behärska minst två språk utöver modersmålet.

Dessa ambitioner och den ökande betydelsen av främmande språk i vår globaliserande värld går tyvärr stick i stäv med den oroväckande utvecklingen av främmande språks status i Sverige.

Förutom i engelska, sjunker såväl språkkunskaperna som språkens ställning i den svenska skolan och undervisningen i andra främmande språk inom både skola och högskola minskar i allt snabbare takt. Många skolor har stora avhopp från moderna språk och det är ofta språk som får ge vika inför skolornas nedskärningar. Detta är en bekymmersam utveckling som skett trots att språkutbildningen i Sverige förstärktes i och med införandet av den tidigare läroplanen 1994. Utvecklingen har också resulterat i att det idag finns oerhört få som vill utbilda sig till lärare i moderna språk.

Att det saknas tusentals lärare i Sverige inom de kommande åren är numera välkänt. Det som media ofta lyfter fram när det talas om lärarbrist är det allvarliga läget inom naturvetenskapliga ämnen. Moderna språk, som i själva verket är ett av de största bristämnen, glöms ofta i sammanhanget. Att sammanlagt endast 16 personer höstterminen 2015 antogs till ämneslärarutbildningen mot grundskolan i spanska, franska och tyska har passerat Skolsverige obemärkt förbi.

Med denna undersökning vill Lärarnas Riksförbund uppmärksamma den kontinuerliga försämringen av situationen för andra främmande språk än engelska i den svenska skolan. Det är något vi behöver bekymra oss om. Om företagen ska växa, om ungdomarna ska ha lättare att få arbete, om vi ska bygga broar mellan människor från olika kulturer och öka vår förståelse för andra länder räcker det inte enbart med engelska. Vi behöver flera som vill utbilda sig till lärare i moderna språk och lärarna måste få rätt förutsättningar i sitt uppdrag så att vare sig elever eller samhället går miste om viktig kompetens.

Vi hoppas att resultaten av denna undersökning kan sätta igång en diskussion om hur vi kan hejda den negativa utvecklingen och höja språkens status i skolan. Frågan som behöver väckas i detta sammanhang är om inte det borde bli obligatoriskt att läsa ytterligare ett främmande språk i skolan – och dessutom börja tidigare. Något radikalt annorlunda måste göras om vi vill rädda flerspråkigheten i Sverige.

Bo Jansson

Ordförande, Lärarnas Riksförbund

Sammanfattning och slutsatser

Moderna språk som begrepp i denna undersökning syftar till andra främmande språk än engelska som undervisas i grundskolan och i gymnasieskolan, framför allt franska, tyska och spanska¹. Moderna språk är ett eget ämne med en egen kursplan. Samtliga elever gör ett språkval i årskurs 6 eller 7 och enligt grundskoleförordningen ska eleverna erbjudas minst två av ovan nämnda språken.² Eleven behöver dock inte välja något av dessa språk. Eleven kan istället läsa svenska, svenska som andra språk, engelska, teckenspråk eller modersmål.

Denna undersökning består av tre olika delar. Den utgår dels från offentlig statistik³, dels från enkätundersökning bland ett riksrepresentativt urval om cirka 750 lärare i moderna språk samt från intervjuer bland cirka 200 svenska företag.⁴ Utifrån den tillgängliga statistiken har vi beskrivit situationen inom moderna språk vad gäller lärarnas löneläge, rådande lärarbrist och framtida behov samt hur andel elever som läser moderna språk har utvecklats under åren. De yrkesverksamma lärarna har fått svara på frågor som berör deras arbetsituation och språkens status i skolan. Företagen i sin tur har fått svara på frågor angående moderna språkens betydelse på den svenska arbetsmarknaden.

Centrala resultat:

- **Höstterminen 2015 finns det sammanlagt 16 personer som är antagna till ämneslärarutbildningen år 7–9 i något av språken tyska, spanska och franska.** Över perioden 2015–2029 beräknas examinationsbehovet för årskurserna 7–9 i dessa ämnen sammanlagt till cirka 5700 lärare.⁵ Detta innebär att om söktrycket inte ökar drastiskt saknar vi ett stort antal lärare i moderna språk år 2029. Antal antagna till ämneslärarutbildning mot gymnasieskolan är något högre men räcker knappt att täcka behovet i själva gymnasieskolan.
- **Trots att det råder lärarbrist redan idag och trots svårigheter att rekrytera behöriga lärare i moderna språk är medellönerna för lärare i moderna språk lägre än för ämneslärare i andra bristämnen.** Anmärkningsvärt är att löneläget är sämre även jämfört med de lärare som inte undervisar i bristämnen.⁶ Vid närmare analys av ämnesgruppernas sammansättning går det att urskilja en faktor som kan förklara språklärares sämre löneutveckling, nämligen att gruppen har en kraftig överrepresentation av kvinnor (89 procent).
- **Över 60 procent av de tillfrågade lärarna som undervisar i moderna språk idag har övervägt att lämna läraryrket under de senaste tre åren.** Det är något högre andel än för lärarna i genomsnitt. Som främsta anledningar anges missnöjet med lön, för hög arbetsbelastning samt brist på fortbildning.

¹ Denna undersökning handlar om spanska, tyska och franska som är de största moderna språken såväl i grundskolan som i gymnasieskolan. Kinesiska som ett fjärde språkval är fortfarande mycket ovanligt i grundskolan och det saknas framförallt statistik vad gäller lärarbehörighet, lärarlöner med mera.

² Enligt grundskoleförordningen får även finska och samiska erbjudas som språkval eller andra språk som eleverna kan ha möjlighet att fortsätta med i gymnasieskolan.

³ Huvudsakligen hämtat från Skolverket samt partsgemensam lönestatistik från Sveriges Kommuner och Landsting.

⁴ Undersökning genomförd av företaget Exquiro Market Research.

⁵ (Skolverket, 2014)

⁶ Med undantag lärare i ålderskategorin 45–54 år.

- **Över hälften av lärarna uppger att de inte fått ämnesrelaterad fortbildning eller fortbildning i målspråkslandet⁷ under de senaste fem åren. De har inte heller fått själva vara med och bestämma över sin egen fortbildning.** Samtidigt uppger 85 procent att de har ett behov av ökad fortbildning i sitt språk för att kunna känna sig tillfreds med sin undervisning. Dessa siffror indikerar att situationen försämrats från våra motsvarande undersökningar från 2011 och 2013.⁸ Det är framförallt lärarna i grundskolan som får stå tillbaka: endast 39 procent av lärarna i grundskolan uppger att de fått ämnesrelaterad fortbildning under de senaste fem åren.
- **68 procent av gymnasielärarna och 55 procent av lärarna i grundskolan behöver undervisa grupper där det finns elever från olika steg, nivåer eller årskurser vilket försvårar undervisningen, påverkar lärarnas arbetsbelastning och givetvis själva språkinläringen.** Detta är en ökning från våra motsvarande undersökningar från 2011 och 2013.⁹ Det verkar som att stegintegrering inte är en undantagslösning utan något som systematiskt används av organisatoriska och ekonomiska skäl.
- **Över hälften av gymnasielärarna uppger att de fått för få antal timmar i sitt ämne i förhållande till de mål som eleverna ska uppnå under kursen.** Så många som 15 procent uppger att den senaste 100 poängskursen omfattade färre än 80 timmar.
- **Över var fjärde lärare uppger att språkutbudet på den egna skolan har minskat under de senaste tre åren.** Utöver det, uppger 88 procent av lärarna i grundskolan att eleverna inte ges möjlighet att läsa ytterligare ett språk från årskurs 8, det så kallade ”moderna språk inom ramen för elevens val”.
- **Andelen elever som läser moderna språk minskar i grund- och gymnasieskolan.** Var tredje niondeklassare väljer att inte läsa moderna språk och antalet elever som läser språk i årskurs 6–8 minskar. Det är också ovanligare att läsa högre språkkurser i franska, tyska och spanska i gymnasieskolan.
- **Andra främmande språk än engelska behövs på den svenska arbetsmarknaden.** Nästintill 30 procent av de intervjuade medelstora och stora företagen uppger att de har tjänster där språkkunskaper utöver svenska och engelska är ett krav vid rekryteringen. Dessa företag uppger därtill att det är relativt svårt att rekrytera personer med rätt språkkompetens.
- **En majoritet av de intervjuade svenska företagen anser att språkval i skolan bör uppmuntras genom högre meritpoäng eller genom att göra språkvalet obligatoriskt.**

Analys och slutsatser:

Det är numera ett välkänt problem att Sverige kommer att sakna tusentals lärare inom de kommande åren. De naturvetenskapliga ämnen har längre framhävts som sorgebarn i sammanhanget medan det svaga intresset för att bli lärare i moderna språk, framför allt på högstadiet, ofta har glömts bort. Nu visar siffror från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) från höstas att lärarbristen i naturvetenskapliga ämnen förmodligen inte är så dramatisk som man trott. Däremot lyfter undersökningen fram moderna språk som ett av de största bristämnena.¹⁰

⁷ Landet där undervisningsspråket talas.

⁸ (Lärarnas Riksförbund, 2011), (Lärarnas Riksförbund, 2013)

⁹ (Lärarnas Riksförbund, 2011) (Lärarnas Riksförbund, 2013)

¹⁰ (UKÄ, 2015)

Att det finns så få som vill bilda sig till lärare i moderna språk är bara en del av problematiken som präglar språkutbildningen i Sverige. EU:s målsättning att alla medborgare ska kunna två främmande språk är en stor utmaning i Sverige då utvecklingen snarare tycks gå åt andra hållet, mot färre språk. Andelen elever som läser moderna språk minskar både i grund- och gymnasieskolan. I gymnasieskolan har det blivit ovanligare att läsa högre språkkurser och det finns stora avhopp från moderna språk i grundskolan då eleverna har möjlighet att välja ämnet ”svenska/engelska”. Skolinspektionen har i sin granskning¹¹ funnit att skolor brister i sitt arbete att aktivt och medvetet minska avhoppet samt att följa upp och vidta åtgärder för att öka deltagandet. Dessutom är det numera sällan elever ges möjlighet att läsa ytterligare ett språk från årskurs 8, det så kallade ”moderna språk inom ramen för elevens val”.

Vi kan med andra ord konstatera att det finns en motsättning mellan de ambitioner som nämnts beträffande ökade språkkunskaper och det faktum att lagstiftningen möjliggör avhopp eller att eleverna väljer något annat från början.

Denna och våra tidigare studier visar tydligt att de yrkesverksamma lärarna saknar relevant fortbildning i sitt ämne för att känna sig tillfreds med sin undervisning. Lärarna som deltagit i undersökningen vittnar om att ämnet ofta behandlas styvmoderligt i schemalagningen och att det ofta är språk som drabbas i samband med skolornas nedskärningar. Lärarna ställs inte sällan inför absurda undervisningssituationer då deras undervisningsgrupper består av elever från olika steg, nivåer och årskurser – och i värsta fall av elever med olika språk. Detta tillsammans med att undervisningstiden inte alltid upplevs som tillräcklig i förhållande till kursmålen då många 100 poängskurser i gymnasieskolan reduceras till färre än 80 timmar.

Denna undersökning visar också att undervisa i moderna språk, trots att det råder brist på behöriga lärare, är ett mindre lönsamt val. Lärarna i moderna språk har ett sämre löneläge jämfört med många andra ämneslärare. Det finns en särskiljande faktor mellan språklärare och andra ämneslärargrupper som skulle kunna vara en anledning till varför lönen inte följer marknadsvärdet trots rådande lärarbrist – nämligen att språklärargruppen har en kraftig överrepresentation av kvinnor. Att över 60 procent av de tillfrågade lärarna i denna undersökning övervägt att lämna läraryrket kan inte ses som förvånande i ljuset av dessa arbetsvillkor.

Samtidigt som moderna språk kan definieras som ämnen i kris visar denna och Lärarnas Riksförbunds tidigare undersökning¹² att andra främmande språk än engelska behövs på den svenska arbetsmarknaden. Många svenska företag vill därmed gärna se att studier i moderna språk premieras med tydligare meritvärdering och att ämnet görs obligatoriskt.

Vi lever i en globaliserad värld och i en världsdel där det råder fri rörlighet för arbetskraft. I och med att konkurrensen på arbetsmarknaden hårdnar ökar vikten av flerspråkighet. Det vore därmed helt orimligt att inte satsa på främmande språk i skolan.

Med anledning av ovanstående analys föreslår Lärarnas Riksförbund följande:

- **Moderna språk bör göras obligatoriskt i högstadiet samt initieras redan från årskurs 4.** Det som skiljer moderna språk från alla andra ämnen i grundskolan är att eleven kan välja bort dessa studier till förmån för andra alternativ och att eleven i princip när som helst har rätt att avbryta sina språkstudier. Det påverkar främmande språks status i skolan, skickar signaler om att andra språk än engelska inte är lika viktiga och medför en viss otrygghet för lärare som undervisar i dessa språk. Då

¹¹ (Skolinspektionen, 2010)

¹² (Lärarnas Riksförbund, Svenskt Näringsliv, 2011)

språkläraryrket just inom moderna språk kan kännas som en osäker bana, leder detta i sin tur till att få vill satsa på lärarutbildningen i moderna språk. Lärarnas Riksförbund anser att språkvalet bör göras obligatoriskt och att eleverna bör komma i kontakt med moderna språk redan från årskurs 4. Dels för att förmågan att lära sig nya språk är mycket hög fram till puberteten och dels för att det sedan blir en naturlig övergång till språkstudier på högstadiet. Ett obligatoriskt språkval höjer både språklärarnas och språkens status i Sverige och inte minst, ökar elevernas framtida möjligheter. Utgångspunkten är naturligtvis att lärare får rätt förutsättningar och möjligheter att utöva sitt yrke och anpassa sin undervisning efter elevernas olika behov.

- **Språklärarnas fortbildning måste garanteras och nationella kompetensutvecklingsinsatser som inte är tidsbegränsade måste utvecklas.** Endast 39 procent av grundskolelärarna i denna undersökning uppger att de fått ämnesrelaterad fortbildning under de senaste fem åren. Detta är mycket alarmerande. Lärarnas Riksförbund vill se att staten tar ett övergripande ansvar för språklärarnas fortbildning och att liknande satsningar som Matematiklyftet, Läslyftet, och Lärarlyftet införs i moderna språk för att flera med ämneskompetens blir behöriga att undervisa i ämnet och för att de yrkesverksamma får ämnesdidaktisk fortbildning. Huvudmännen måste skapa förutsättningar för lärare att delta i utbildningen. Varje språklärare måste också garanteras fortbildning i målspråkslandet vilket är en förutsättning för en språklärare att upprätthålla ett språk. Enbart 10 procent av de tillfrågade lärarna i denna undersökning hade fått en sådan fortbildning under de senaste fem åren. Skolinspektionens granskning påpekar att majoriteten av de granskade skolorna saknar relevant kompetensutveckling för lärare i moderna språk. Samtidigt konstaterar granskningen att lärarna använder målspråket på sina lektioner i mycket låg utsträckning, vilket kan tyda på att lärarna inte känner sig tillräckligt trygga med målspråket.
- **Samtliga huvudmän måste uppvärdera lärarlönerna.** Att de svenska lärarna halkat efter lönemässigt är ett välkänt problem. Lönerna för samtliga lärare måste höjas för att öka läraryrkets attraktivitet. Denna undersökning visar att lönerna för lärare i moderna språk inte följer marknadsvärdet trots svårigheter att rekrytera behöriga språklärare. Flera språkbegåvade studenter måste vilja bli språklärare och dessa kan enbart attraheras till läraryrket genom goda lönevillkor och attraktiva arbetsförhållanden. För en person med språkkompetens finns det mycket goda möjligheter att göra ekonomisk karriär inom det privata näringslivet. Om språkläraryrket ska stå sig i konkurrensen måste lärarlönerna kraftigt uppvärderas och detta måste naturligtvis kombineras med en mer attraktiv arbetsmiljö som innebär bland annat ett stabilt elevunderlag och att läraren inte behöver ställa sig inför grupper som består av elever från olika steg eller årskurser, vilket ökar arbetsbelastningen och försvårar undervisningen. Även Staten behöver skapa incitament för att få fler att utbilda sig till språklärare. Detta kan göras genom förmånligare studiefinansiering, till exempel i form av särskilda utbildningsbidrag, avskrivning av studielån med mera.
- **Gymnasieskolan bör återgå till en reglering som innebär att en gymnasiepoäng motsvarar en garanterad undervisningstimme, det vill säga en 100 poängskurs ska motsvara 100 undervisningstimmar.** Syftet med att avskaffa regleringen av undervisningstiden i gymnasieskolan var att ge möjligheter att anpassa undervisningen efter elevernas behov. Såväl denna som våra tidigare undersökningar visar dock att dessa ambitioner inte infriats. Över hälften av de tillfrågade lärare i moderna språk uppger att eleverna får för lite undervisningstid i förhållande till de mål som de ska nå

under kursen. Lärarnas Riksförbund vill inte se en gymnasieskola där en 100-poängskurs exempelvis i tyska reduceras till färre än 100 timmar. Elevens rätt till kunskap måste garanteras.

- **Meritvärdesystemet bör utvärderas.** Elevernas språkval i grundskolan har fått allt större betydelse eftersom språkvalet kan, förutom att det innebär viktiga extra poäng till gymnasieskolan, ge meritpoäng till högskolan och universitet. Meritpoängen faller ut i steg 3, 4 och 5.¹³ För att kunna få hög meritpoäng i moderna språk måste studierna ha påbörjats i grundskolan i årskurs 6 eller 7 då eleven hinner läsa till nivå 2 och börja på nivå 3 i gymnasieskolan.¹⁴ Avsikten med att inte ge meritpoäng för steg 1 och 2 i gymnasieskolan var att "tvinga" eleverna att välja språk i grundskolan. Det är glädjande att elever med betyg i steg 3 och 4 i spanska har fördubblats från 2008 till 2013 men utvecklingen går åt motsatta håll vad gäller steg 1 och 2 samt de högre stegen 5–7.¹⁵ Meritpoängen i dagens system verkar således styra elevernas val och främjar inte tillräckligt lärande av flera moderna språk eller studier på mer avancerad nivå. Med tanke på att antal elever som läser moderna språk samtidigt minskar i grundskolan kan vi också konstatera att ambitionerna av att få fler elever att välja moderna språk i grundskolan inte har helt infriats. Det är därmed angeläget att utvärdera hur dagens system med meritpoäng fungerar samt överväga om inte moderna språk bör bli ett obligatoriskt ämne på samtliga högskoleförberedande program.
- **Läroutbildningen bör ses över – färre lärosäten, rätt dimensionering och en gemensam ämnesläroutbildning.** Lärarnas Riksförbund anser att dagens två inriktningar i ämnesläroutbildningen mot grundskolans 7–9 och gymnasieskolan bör slås ihop. Ämnesläroutbildningen bör koncentreras till färre lärosäten för att säkra genomförandet av de utbildningar som har få sökande. Eftersom utbildningsutbudet, studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov inte matchar varandra i tillräcklig utsträckning behöver staten ta ett ökat ansvar för läroutbildningens dimensionering.

¹³ Man kan maximalt få 1,5 meritpoäng i moderna språk. Antingen genom att ha godkänt betyg i steg 3 och 4 eller steg 4 och 5. Detta innebär att om eleven läst steg 3 och 4 ges inga meritpoäng för steg 5. För elever som väljer ett ytterligare språk finns möjlighet att få meritpoäng för nivå 2. För den som vill bli språklärare krävs nivå 5 (alternativt ett språk till på minst nivå 2) för att få full meritpoäng. Detta för att nivå 3 är obligatorisk för att komma in på utbildningen.

¹⁴ Om man läser språket inom ramen för elevens val påbörjar man studierna senare vilket innebär att eleven inte hinner skaffa sig maximal meritpoäng för språk i gymnasieskolan.

¹⁵ Statistik hämtad från Skolverket.

Undersökningen

I följande stycke redovisas undersökningens tre delar i sin helhet. Både lärarenkäten och företagsenkäten finns i sin helhet i bilaga 1 och 2.

Språkval samt lärarnas behörighet och framtida behov

Som bakgrund till lärar- och företagsenkäten vill vi ge en övergripande beskrivning om situationen inom moderna språk utifrån den tillgängliga statistiken vad gäller lärarbehörighet¹⁶, framtida behov av lärare samt utvecklingen av antalet elever som läser moderna språk.

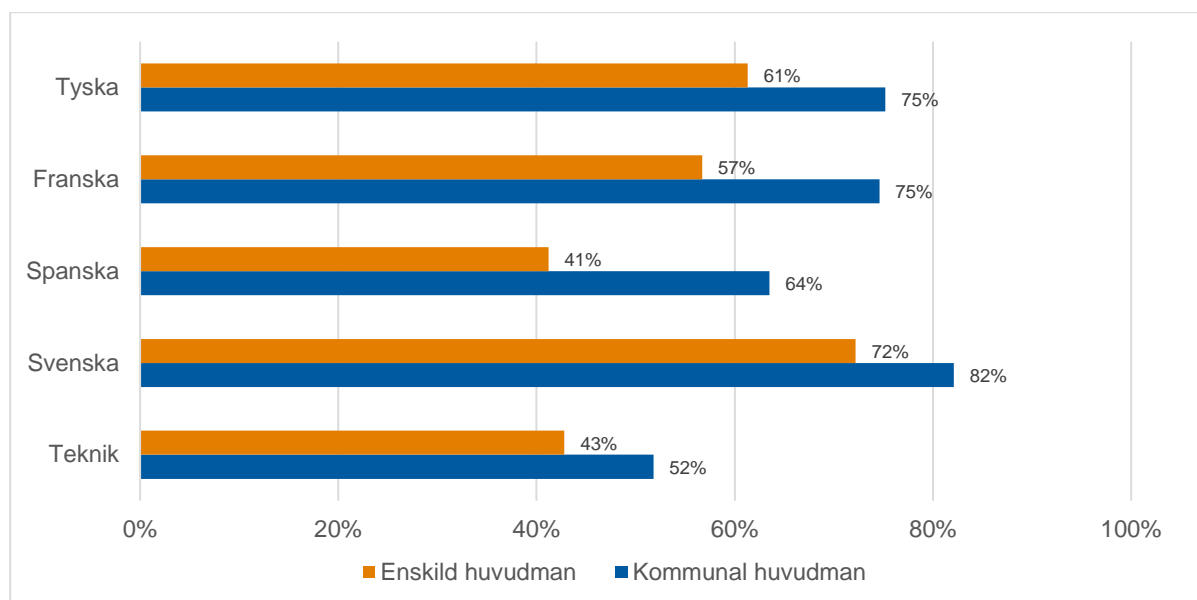
Lärarbehörighet

Språken franska och tyska har länge funnits bland de ämnen såväl i grundskolans senare år som i gymnasieskolan som har den högsta andelen tjänstgörande behöriga lärare. Vi kan dock notera att det börjar ske en minskning i antalet behöriga lärare som undervisar i dessa språk i grundskolan. Spanskan däremot har alltid hört till ämnen där andel behöriga lärare är relativt låg.¹⁷

Vad gäller den kommunala grundskolan har drygt 70 procent av lärarna som undervisar i tyska eller franska behörighet att undervisa i ämnet idag. Bland ämnen som har lägst andel behöriga lärare finns spanska (63 %). Kommunala skolor har i genomsnitt en mycket högre andel behöriga lärare i moderna språk än fristående skolor. Skillnaden är markant framför allt i spanska där 58,8 procent av de lärare som undervisar hos en enskild huvudman saknar behörighet. Det innebär en skillnad på 22,3 procentenheter.

Behörighet per ämne vad gäller heltidstjänster i grundskolan redovisas i Diagram 1. Som jämförelse har vi tagit med ämnena med högst respektive lägst behörighet i riket.

Diagram 1: Lärarnas behörighet (heltidstjänster) i grundskolan

Gymnasieskolan har en högre andel behöriga lärare än grundskolan. Tyska och franska i den kommunala gymnasieskolan är fortfarande bland de ämnen som har högst andel behöriga lärare, över 87 procent. På samma sätt som i grundskolan är skillnaderna mellan fristående

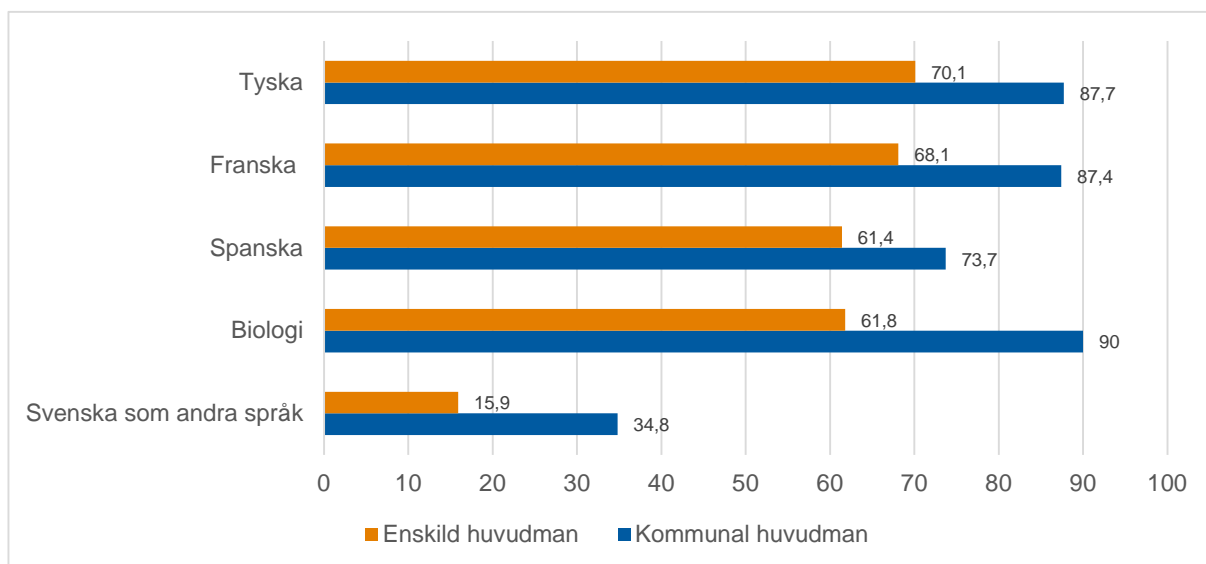
¹⁶ Med behörighet menas lärarlegitimation det vill säga behörighet att undervisa i ämnet.

¹⁷ (Skolverket, 2014)

och kommunala gymnasieskolor slående, exempelvis i franska är skillnaden i behörighet 19,4 procentenheter.

I följande diagram redovisas behörighet per ämne vad gäller heltidstjänster i gymnasieskolan. Som jämförelse har vi tagit med ämnena med högst respektive lägst behörighet i riket.

Diagram 2: Behörighet per ämne (heltidstjänster i gymnasieskolan)

Utifrån behörighetsstatistiken kan vi konstatera att många högstadie- och gymnasieskolor har svårt att hitta behöriga lärare i moderna språk, i synnerhet i spanska som snabbt vuxit i popularitet. Det i dag relativt höga antalet behöriga lärare i franska och tyska i gymnasieskolan kommer att minska drastiskt i framtiden i och med de kommande pensionsavgångarna i kombination med det låga söktrycket till lärarutbildningen.

Framtida behov

Vid närmare analys av lärarnas åldersfördelning kan vi konstatera att tyska och franska toppar listan över ämnena i grund- och gymnasieskolan som har störst andel lärare i åldern 50 år eller äldre. Till exempel i tyska har nästan hälften av de som undervisar i gymnasieskolan uppnått åldern 50 år.¹⁸ Detta innebär att relativt stora pensionsavgångar väntas bland lärarna i franska och tyska i motsats till ämnet spanska där majoriteten av lärarna är under 50 år.¹⁹

Skolverket har i sin prognos över behovet av olika lärarkategorier tagit hänsyn till både pensionsavgångar och till kvarvaro och återgång till yrket.²⁰ Prognosen utgår från situationen år 2014 och sträcker sig fram till år 2029. Den omfattar således en period på 15 år.

Vi har utgått från prognosen och jämfört det årliga examinationsbehovet och rekryteringsbehovet²¹ i spanska, tyska och franska i både grundskolan och gymnasieskolan med Universitets- och högskolerådets antagningsstatistik för höstterminen 2015.²² Siffrorna talar sitt tydliga språk om att en stor lärarbrist kommer att drabba samtliga tre språk om inte söktrycket till dessa utbildningar ökar drastiskt. Det ser något ljusare ut på gymnasiesidan, framför allt i ämnet

¹⁸ (Skolverket, 2014)

¹⁹ (Skolverket, 2015)

²⁰ Avhopp och återgång till yrket baseras på statistik för de senaste två åren.

²¹ Examinationsbehovet uttrycks i antal personer och rekryteringsbehovet uttrycks i antal heltidstjänster. Dessa kan inte summeras för att komma fram till det totala rekryteringsbehovet då det i många fall rör sig om samma personer.

²² (UHR, 2015)

spanska, men det är långt ifrån tillräckligt för att täcka behovet i både grund- och gymnasieskolan. I ämnena tyska och franska täcks behovet knappt i själva gymnasieskolan. Höstterminen 2015 var det sammanlagda antalet antagna studenter i dessa språk 185. Detta kan vi jämföra till exempel med engelskan där antal antagna till lärarutbildningen var 929 samtidigt som engelskan finns bland de ämnen där det finns risk för överskott av ämneslärare.

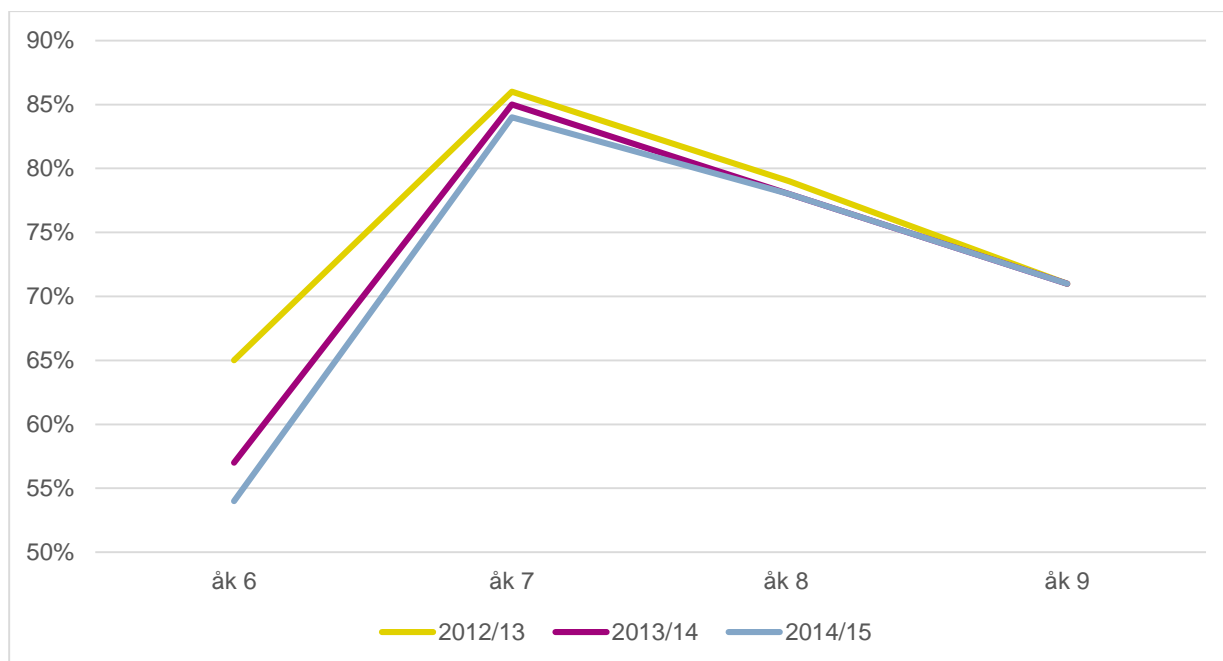
Tabell 1: Antagningsstatistik jämfört med prognosen för framtida behov av språklärare

Språk	Rekryteringsbehov i grundskolan 2029 ²³	Rekryteringsbehov i gymnasieskolan år 2029	Behov totalt år 2029	Examinationsbehovet ²⁴ 7–9 år 2029	Antagna lärarutbildning mot 7–9 HT15 ²⁵	Examinationsbehovet i gymnasieskolan år 2029	Antagna lärarutbildning mot gymnasieskolan HT15	Totalt antal antagna till lärarutbildning
Tyska	700	177	877	1700	1	500	29	30
Franska	700	177	877	1600	5	500	35	40
spanska	1300	270	1570	2400	10	600	105	115

Språkvalet

Moderna språk kan läsas både inom ramen för språkvalet och inom ramen för elevens val. Eftersom det sistnämnda erbjuds förhållandevis sällan av skolorna analyserar vi enbart elevutvecklingen i ramen för språkvalet. Andelen elever i årskurs 9 som läser moderna språk inom ramen för språkvalet ligger på 71 procent läsåret 2014/15 vilket är samma andel som de två föregående läsåren. I årskurs 6–8 minskar andelen elever som läser moderna språk.

Diagram 3: Utvecklingen av elever som läser moderna språk i grundskolan

²³ I antal heltidstjänster.

²⁴ I antal personer.

²⁵ Antagningssiffrorna bör tolkas med försiktighet på grund av andrahandsval.

99,8 procent av eleverna som läser moderna språk i årskurs 9 läser något av språken spanska, tyska eller franska. Spanskan är det absolut mest populära språkvalet före tyska och franska.

Visserligen väljer cirka 80 procent av eleverna ett modernt språk i årskurs 7, men av dem lämnar allt för många elever senare sitt språkval, framför allt pojkar. Det är också färre pojkar än flickor som väljer att inte läsa något modernt språk överhuvudtaget. Skolinspektionen påpekar i sin granskning²⁶ att skolor brister i sitt arbete att aktivt och medvetet minska avhoppet och att skolorna måste bli bättre på att följa upp och vidta åtgärder för att få flera elever att fortsätta med sina språkstudier.

En vanlig orsak till att eleven avbryter sina språkstudier är att undervisningen känns för svår och att eleven inte får tillräckligt hjälp. Skolinspektionen har funnit att elever som riskerar att inte nå målen, inte får särskilt stöd i tillräcklig omfattning.²⁷ Det verkar som att eleverna hellre rekommenderas att avbryta sina studier än att de ges särskilt stöd och att många lärare inte ens är medvetna om att möjligheten till särskilt stöd finns. Det är dock viktigt att komma ihåg att skollagen och grundskoleförordningen ger eleven rätt till särskilt stöd som inte är begränsat till vissa ämnen utan gäller alla ämnen, så även moderna språk.

Det vanligaste alternativet till att läsa ett modernt språk är att välja stöd i svenska och engelska, ofta kallat SvEn. Från början var syftet med alternativet att ge stöd till de elever som riskerar att inte nå målen i svenska och engelska. I dag har SvEn blivit en utväg från moderna språk även för de elever som inte har svårigheter med svenska eller engelska. SvEn är inget eget ämne eftersom undervisningen inte följer en egen kursplan och eleverna får inga betyg. Eftersom grupperna är väldigt heterogena kan det vara svårt för lärarna att bedriva meningsfull undervisning.

Det har därmed höjts många kritiska röster mot denna typ av stödundervisning. En kartläggning av SvEn gjort på Borås högskola ifrågasätter om eleverna överhuvudtaget blir bättre på svenska och engelska genom SvEn. Eleverna i studien är själva tveksamma och uppger att de inte tar ”ämnet” på allvar.²⁸ Enligt en attitydundersökning från Skolverket är SvEn-ämnet förmodligen ”ett stort slöseri med lektionstimmar för många av eleverna”.²⁹

Lärarnas Riksförbund anser att, så som systemet är byggt idag med möjlighet till avhopp, är det angeläget med ökade resurser och mer individanpassad undervisning i svenska och engelska. Insatser och stöd i dessa ämnen måste sättas in i mycket tidigare skede än idag för att möjliggöra att flera elever kan fortsätta med sina studier i moderna språk samtidigt som de kan nå målen i svenska och engelska.

Vad gäller gymnasieskolan är det svårt att göra direkta jämförelser eftersom gymnasieskolan har genomgått stora förändringar mellan avgångskullen 2013 och den från 2014. Det vi kan konstatera utifrån statistiken är att spanskan är det överlägset mest populära språket även i gymnasieskolan före tyska, franska och italienska.

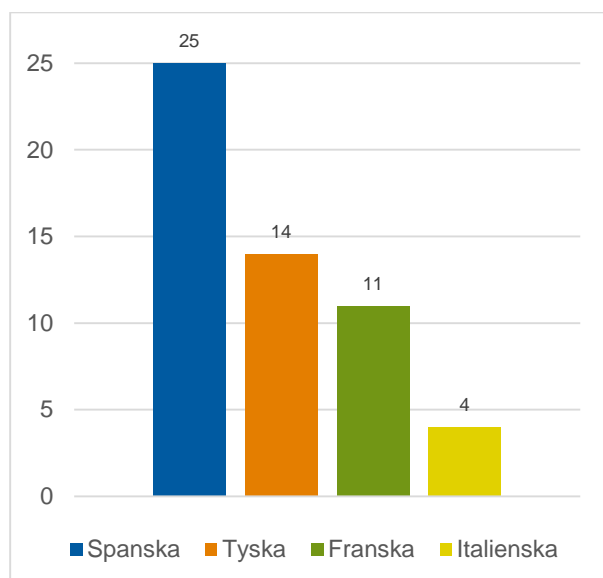
²⁶ (Skolinspektionen, 2010)

²⁷ Endast i tre av de granskade 40 skolorna gavs särskilt stöd.

²⁸ (Tholin Jörgen, 2009)

²⁹ (Edlert Maria, 2003)

Diagram 4: Moderna språk,
gymnasieskolan läsåret 2013/14

Spanska steg 3 och 4 har ökat medan det i franska och tyska 3 och 4 handlar om marginella förändringar. För alla moderna språk har det dock skett en minskning av andelen elever som fått betyg i kurs steg 5, 6 och 7. Till exempel har andelen elever med betyg i kurs 5 i moderna språk minskat med 1 procentenhet vilket är en halvering från 2013. Eftersom det är relativt få elever, cirka 2 procent, som väljer att läsa högre språkkurser, är det en betydande minskning som motsvarar cirka 840 elever. I detta sammanhang kan det vara värt att notera att steg 5 i moderna språk inte ger extra meritpoäng om eleven redan fått meritpoäng i steg 3 och 4.

Vi kan även notera en viss minskning som sker bland elever som får kursbetyg i steg 1 och 2. Det verkar därmed som att meritpoängen styr elevernas val, vilket drabbar nybörjarkurser steg 1 och 2 i gymnasieskolan samt kurser på mer avancerad nivå. Att elever inte väljer nya språk i lika stor utsträckning drabbar de språk som i princip bara erbjuds elever i gymnasieskolan, till exempel italienska och ryska. Med andra ord verkar inte meritpoängen främja lärande av flera moderna språk eller fördjupade kunskaper. Detta är olyckligt om vi vill att flera språkbegåvade elever ska intressera sig för språkläraryrket.

I detta sammanhang är det också intressant att ställa frågan vilka kunskaper de svenska eleverna besitter i moderna språk. Det har gjorts få internationella jämförelser om svenska elevers kunskaper. År 2011 genomfördes en internationell språkstudie, European Survey on Language Competences, vars syfte var att ge EU:s medlemsländer jämförande data om elevers kunskaper i främmande språk. Resultaten visar att svenska elever presterar i det europeiska toppskiktet i engelska men ligger på en väldigt låg nivå i spanska som var det moderna språk som jämfördes mellan länderna.³⁰

24 procent av de svenska eleverna når inte upp till nybörjarnivå i läsförståelse i spanska. Motsvarande siffra för hörförståelse är 37 procent och för skrivförmåga 45 procent.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att analys av den aktuella statistiken inte ger en särskild ljus bild av utvecklingen av främmande språk i den svenska skolan. Det råder brist på behöriga lärare, framför allt i spanska och i synnerhet på de fristående skolorna. Lärarutbildningen lockar inte studenter, framför allt i franska och tyska som även är de ämnen som kommer att ha relativt stora pensionsavgångar. Antalet elever som läser moderna språk minskar i allt snabbare takt både i grund- och gymnasieskolan och internationellt sett ligger de svenska eleverna relativt lågt kunskapsmässigt.

³⁰ Som ramverk användes den Gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS), där elevernas färdigheter placerades på GERS-skalan, för att se hur långt de nått.

Lärarnas arbetsvillkor och språkens status

Cirka 750 lärare i moderna språk har fått svara på frågor som berör lärarnas arbetssituation och språkens status i skolan. Av de tillfrågade lärarna undervisar 31 procent i franska, 32 procent i spanska och 33 procent i tyska. 67 procent av dem undervisar i grundskolan och 32 procent i gymnasieskolan. De flesta har en kommunal huvudman (84 procent).

Lärarnas arbetsvillkor

Undersökningen visar att 62 procent av de tillfrågade lärarna någon gång under de tre senaste åren har övervägt att hoppa av läraryrket. Detta har varit lika vanligt förekommande i grundskolan som i gymnasieskolan. Det finns inte heller några skillnader mellan lärare med kommunal eller enskild huvudman.

Undersökningen visar vidare att de främsta anledningarna för att överväga att lämna yrket har varit missnöjet med lön (56 procent), mängden för- och efterarbete (53 procent) samt brist på kompetensutveckling/fortbildning (51 procent). Gymnasielärarna upplever också i relativt stor utsträckning att de inte får tillräckligt uppskattning för sitt arbete.

Diagram 5: Har du någon gång under de tre senaste åren övervägt att byta yrke?

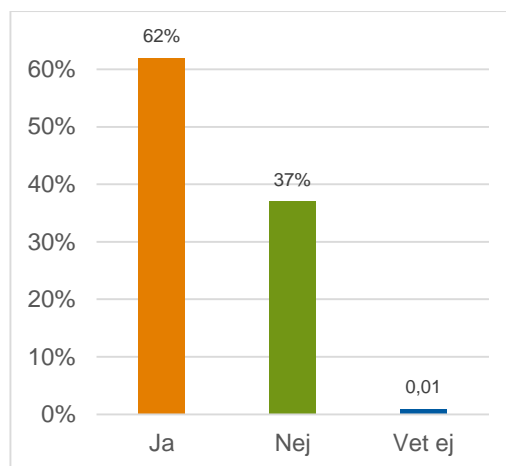
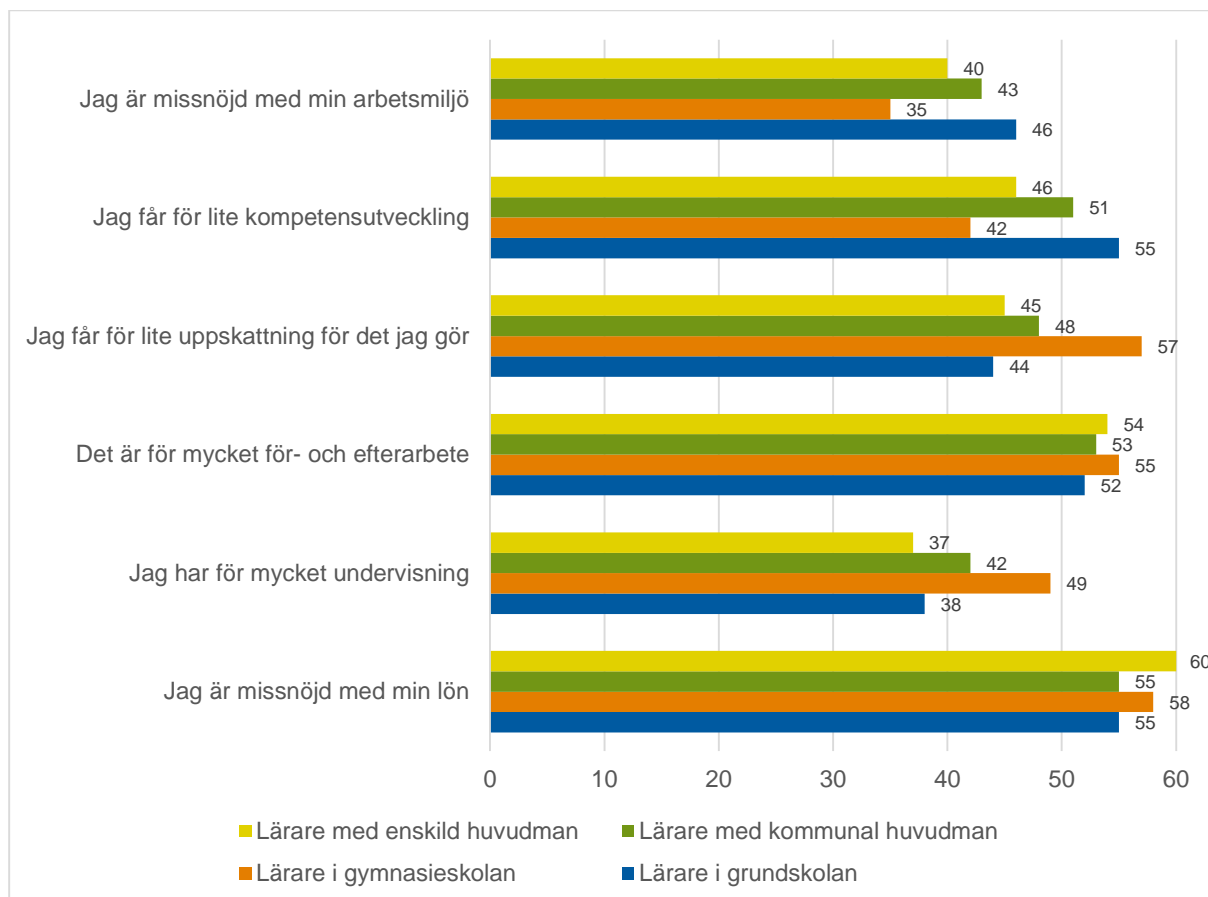

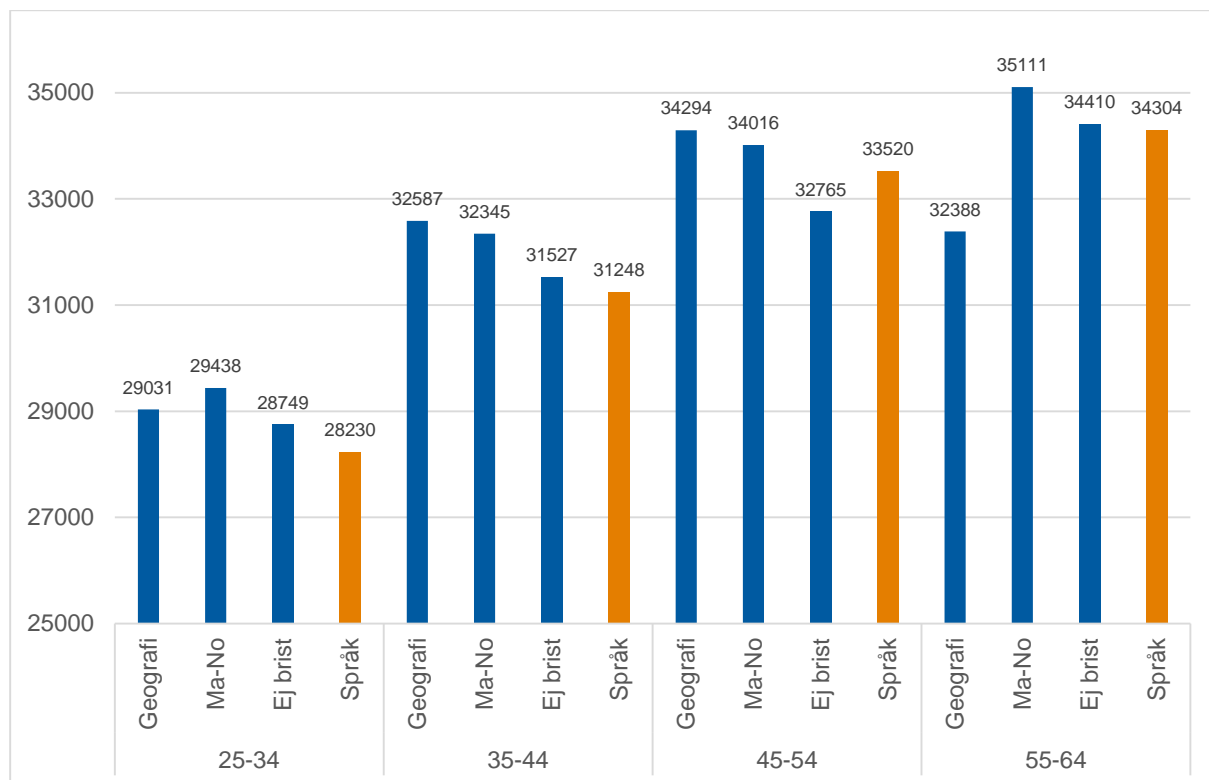
Diagram 6: Varför har du övervägt att lämna läraryrket? Flera svarsalternativ möjliga.

Lön

Samtliga grupper i Diagram 6 uppger i nästan lika stor utsträckning att de är missnöjda med lönen. En närmare granskning av löneläget för lärare i moderna språk visar att lönerna för språklärare inte följer marknadsvärdet. Lärarna i moderna språk har inte bara något sämre medellöner än lärare i andra bristämnen men även jämfört med lärare i icke-bristämnen, utom i en ålderskategori, vilket redovisas i Diagram 7.

Diagram 7: Medellöner för ämneslärare fördelat på åldersgrupp och ämnestyp (Källa: Löneenkäten 2014)

Diagrammet ovan visar hur medellönerna ser ut för högstadie- samt gymnasielärare³¹ fördelat på ämnes- och åldersgrupper. Eftersom det råder skiftande efterfrågan beroende på ämne vore det enkelt att ställa upp hypotesen att det skulle finnas starka skillnader mellan ämnesgrupper och att det skulle ge ordentlig avkastning att vara lärare i ett bristämne så som moderna språk. Av diagrammet att döma är så inte fallet. Dock beskriver detta diagram bara lägesbilden idag, den säger inget om kausala samband eller hur statistiskt starka de uppmätta löneskillnaderna är. För detta ändamål genomförs regressionsanalys med flera tänkbara lönepåverkande faktorer i och därigenom ges möjligheten att jämföra lönepremien per ämne för lärare.

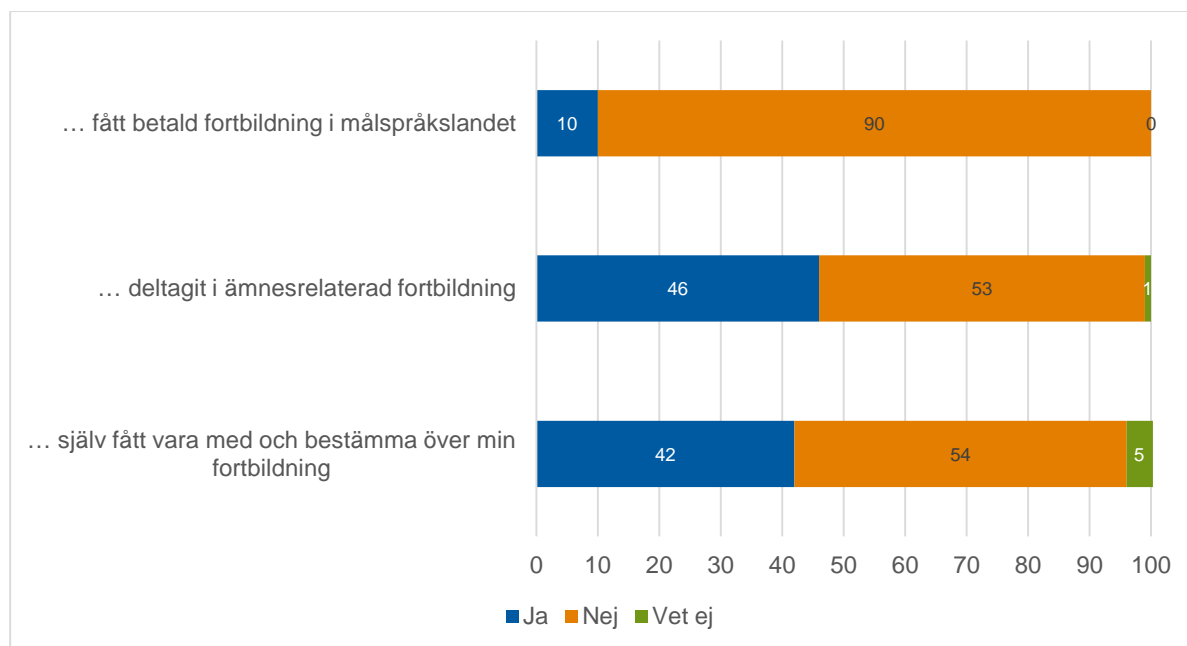
Denna regressionsanalys visar att lönepremien för lärare i matematik och de naturvetenskapliga ämnena är 54 procent större än för lärare i språk. Vidare visar en deskriptiv analys att en stor skillnad mellan lärare i språk och andra ämnen är att i språk är kvinnor än mer över-representerade än i andra lärargrupper. 9 av 10 språklärare i det behandlade datasetet är kvinnor, vilket tyvärr inom många branscher visat sig vara negativt för löneutvecklingen, bland annat på grund av att kvinnor i större utsträckning arbetar deltid.

³¹ De lärare som besvarat Lärarnas Riksförbunds löneenkät 2014.

Fortbildning

Över hälften av lärarna som övervägt att lämna yrket under de senaste tre åren uppger brist på relevant fortbildning som ett av skälen. Att fortbildningen är otillräcklig bekräftas vidare av denna undersökning. Så många som 90 procent av lärarna har inte fått betald fortbildning i målspråkslandet under de senaste fem åren. Mer än varannan lärare har inte heller fått något ämnesrelaterad fortbildning under denna period. Vidare uppger 54 procent att de inte själva har fått vara med och bestämma över sin egen fortbildning.

Diagram 8: Jag har under de senaste fem åren ...

Att lärare får delta i fortbildning i målspråkslandet blir allt mer ovanligt. Undersökningens siffror indikerar att situationen försämrats ytterligare från våra tidigare undersökningar. I vår tidigare undersökning från 2011³² svarade 19 procent av lärarna att de hade fått delta i en sådan fortbildning, år 2013³³ var motsvarande andel 12 procent. Att få vistas i målspråkslandet och få ämnesrelaterad fortbildning är en förutsättning för en språklärare att upprätthålla språket och utvecklas i yrket. Denna aspekt är extra relevant för lärare i moderna språk som har svårare att komma i kontakt med sina språk än till exempel de som undervisar i engelska.

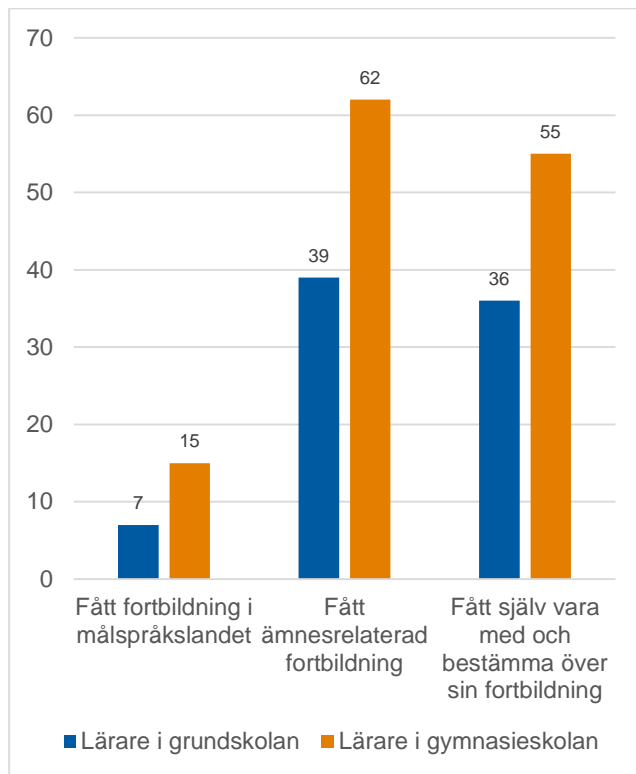
Bristen på fortbildning bidrar till en ökad osäkerhet vilket bekräftas av Skolinspektionens kvalitetsgranskning som har funnit att målspråket används i mycket låg utsträckning av lärarna i deras undervisning på de granskade skolorna. 85 procent av de tillfrågade lärarna i denna undersökning uppger också att de känner ett ökat behov av fortbildning i sitt språk för att kunna känna sig tillfreds med sin undervisning. Detta signalerades i lika stor utsträckning av lärarna i grundskolan som i gymnasieskolan.

En vidare analys visar att lärarna i grundskolan får betydligt mycket mindre fortbildning jämfört med sina ämneskollegor i gymnasieskolan. Endast 39 procent av lärarna i grundskolan uppger att de fått ämnesrelaterad fortbildning under de senaste fem åren medan motsvarande andel i gymnasieskolan är 62 procent. Däremot finns det inga signifikanta skillnader mellan olika huvudmän.

³² (Lärarnas Riksförbund, 2011)

³³ (Lärarnas Riksförbund, 2013)

Diagram 9: Andel lärare i grund- och gymnasieskolan som fått fortbildning under de senaste fem åren

Att så få språklärare överlag får fortbildning och att lärarna i grundskolan få stå tillbaka i en så stor utsträckning när det gäller möjligheter till relevant fortbildning är alarmerande. Det vi kan slå fast är att lärarnas kontinuerliga fortbildning inte fungerar i sin nuvarande form. Detta har även OECD konstaterat i sin slutrapport *Improving schools in Sweden: an OECD perspective* där det påpekas att fortbildningen måste bli ett nationellt ansvar. Att staten måste ta över ansvaret för att stödja lärares professionella utveckling är något som Lärarnas Riksförbund framhåvt länge. Dessutom måste grundskolan bli bättre på att lyfta fram andra ämnen än de traditionella kärnämnen matematik och svenska som säkerligen varit ett prioriterat område i och med de svaga PISA-resultaten.

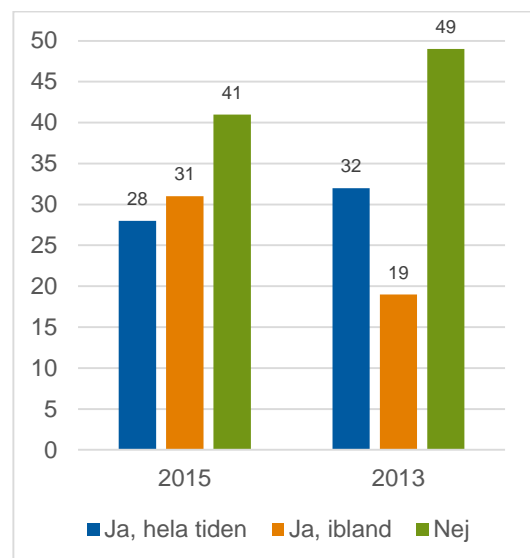
Undervisningsgrupper och undervisningstid

Ett vanligt förekommande fenomen vad gäller undervisningen av moderna språk är stegintegrering. Det innebär att i en och samma undervisningsgrupp behöver läraren undervisa elever som läser olika steg och nivåer, i värsta fall olika språk. Det försvårar planeringen av undervisningen och själva undervisningssituationen.

Resultaten av denna undersökning visar att nästan 60 procent av lärarna kontinuerligt utsätts för denna typ av undervisning. Detta är en ökning från vår motsvarande undersökning från 2013 och indikerar att stegintegrering inte är en undantagslösning utan används systematiskt av ekonomiska och organisatoriska skäl. Det är lika vanligt förekommande i grundskolan som i gymnasieskolan och det finns inte heller några större skillnader mellan huvudmän eller mellan de olika språken.

Vi har också frågat gymnasielärarna om de anser att eleverna får ett rimligt antal undervisningstimmar i moderna språk i förhållande till de mål som de ska uppnå under kursen. Drygt hälften av lärarna uppger att eleverna får för få timmar i sitt språkval. Lärarna i franska är de som i störst utsträckning uppger att de fått för få undervisningstimmar i förhållande till målen (61 procent).

Diagram 10: Undervisar du elever som kommit olika långt (olika steg/årskurser) i samma undervisningsgrupp

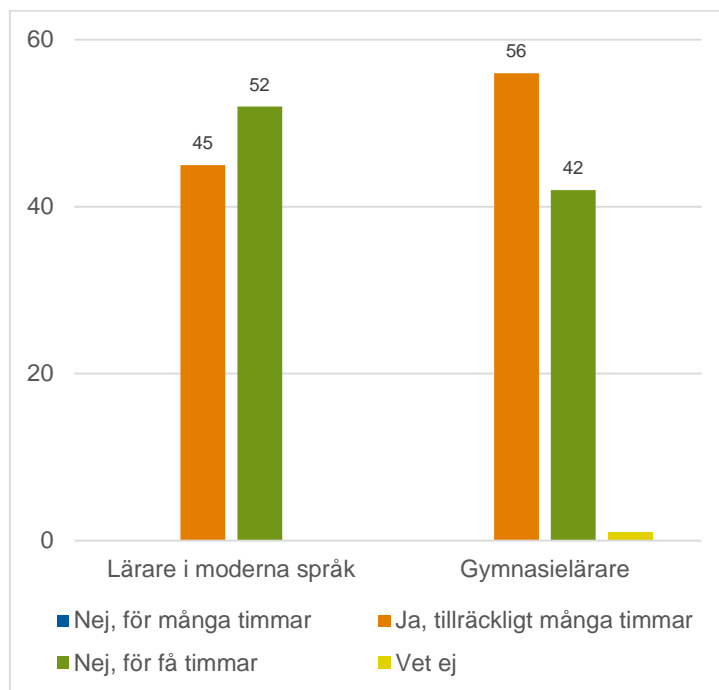

Endast tre procent av lärarna uppger att den senaste 100 poängskursen omfattade 100 timmar. Det vanligaste är att en kurs i moderna språk omfattar 80–90 timmar (57 procent). Så många som 15 procent av lärarna fick färre än 80 timmar i sitt ämne. Att en 100 poängskurs var reducerad till färre än 80 timmar har varit mest förekommande i ämnena franska och tyska.

Vi har jämfört undersökningens resultat med vår tidigare undersökning om gymnasieskolan³⁴ där cirka 1000 gymnasielärare i samtliga ämnen fick svara på frågan om de ansåg att eleverna fick ett tillräckligt antal undervisningstimmar i förhållande till kursmålen. Vi ser tydligt att moderna språk får stå tillbaka mer än ämnena i genomsnitt när det gäller den tilldelade undervisningstiden.

Vad gäller undervisningstiden i grundskolan uppger nästan var fjärde lärare att de inte vet om eleverna på skolan får den minsta garanterade undervisningstiden enligt den nationella timplanen.

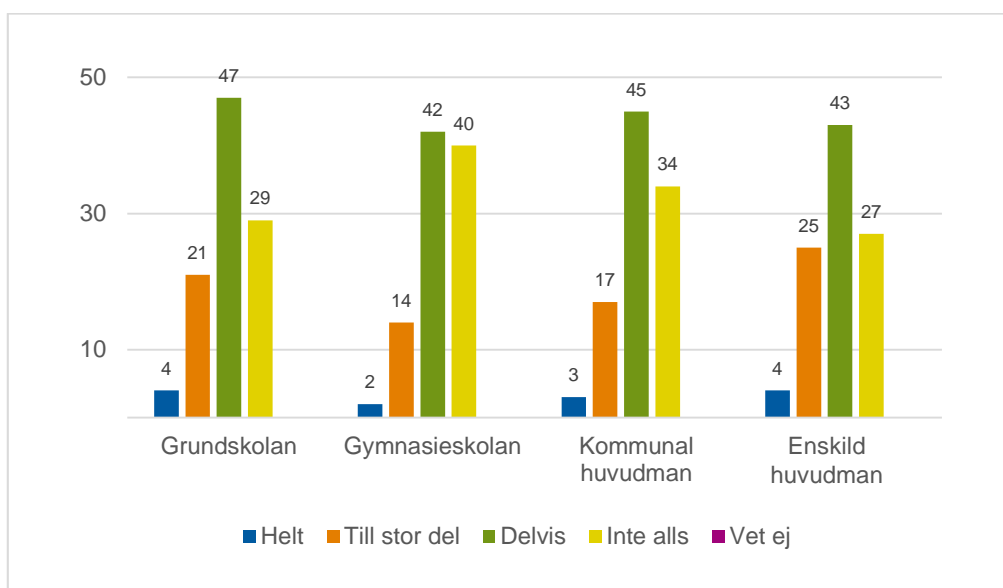
Diagram 11: Anser du att eleverna i ditt ämne får ett rimligt antal undervisningstimmar i förhållande till de mål som de ska uppnå under kursen?

Språkens status och framtiden

Lärarna i undersökningen har fått ge sin syn på hur de upplever språkens status på skolan. Det kommer tydligt fram att språkets ställning inte upplevs som särskilt stark. Språklärarna i gymnasieskolan signalerar det i mycket större utsträckning (40 procent) än lärarna i grundskolan (29 procent). Det verkar också som att de kommunalt anställda lärarna upplever i något större omfattning än lärarna hos en enskild huvudman att språken saknar status på den egna skolan.

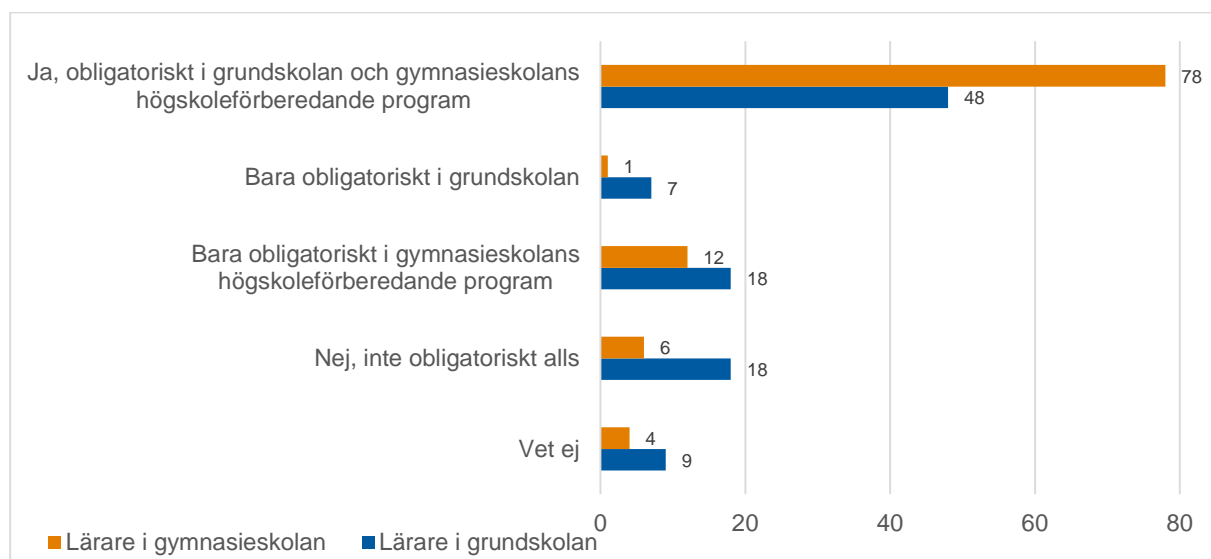
Diagram 12: Hur pass väl instämmer du med följande påstående? "Jag anser att språken har en stark ställning på min skola"

Siffrorna i vår undersökning indikerar att språkens status på skolan upplevs ytterligare något lägre idag än i vår motsvarande undersökning från 2013. Då uppgav 27 procent av de kommunalt anställda lärarna att det inte alls ansåg att språken hade en stark ställning på skolan. Idag är motsvarande andel 34 procent.

Som lösning på frågan vad som skulle kunna stärka språkens status i skolan lyfter många lärare fram möjlighet till internationella utbyten och till nivåanpassad undervisning, tydligare meritvärdering samt obligatorium. Stödet för obligatoriskt språkval är stort bland lärare i moderna språk, framförallt bland lärarna i gymnasieskolan. Om språkvalet ska göras obligatoriskt, anser lärarna att obligatorium ska gälla såväl i grundskolan som i gymnasieskolans högskoleförberedande program. Så många som 78 procent av gymnasielärarna i undersökningen vill se en sådan reform i framtiden.

Diagram 13: Anser du att moderna språk borde vara obligatoriskt i grundskolan respektive gymnasieskolans högskoleförberedande program?

Lärarna i undersökningen har också fått lämna öppna svar på frågan vad de anser skulle stärka språkens status i skolan. Utifrån svaren är det lätt att identifiera vad som anses vara huvudproblematiken idag. Lärarnas uppfattning är att språkens låga status beror på att det finns en förankrad tro i samhället att det räcker med att kunna engelska och faktumet att man kan välja bort moderna språk i grundskolan förstärker denna bild.

Ett urval öppna svar på frågan "Vad skulle enligt din mening stärka språkens status i skolan?"

"Det finns en bild, även officiellt, att det räcker med engelska i alla sammanhang. Ett stort grepp skulle behövas för att ändra det."

"Att i det offentliga livet bygga upp en medvetenhet om att engelska inte är allena saliggörande i internationella kontakter."

"Att språk fick en mera central roll i svensk utbildning genom annan typ av meritvärdering och bättre kunskap om vikten av språk i arbetslivet."

"Mer stöd till svenska och engelska så att elever som är svaga får tillräckligt med hjälp och kan ha moderna språk trots allt."

"Att slutgiltigt ge moderna språk samma status som alla de andra obligatoriska ämnena."

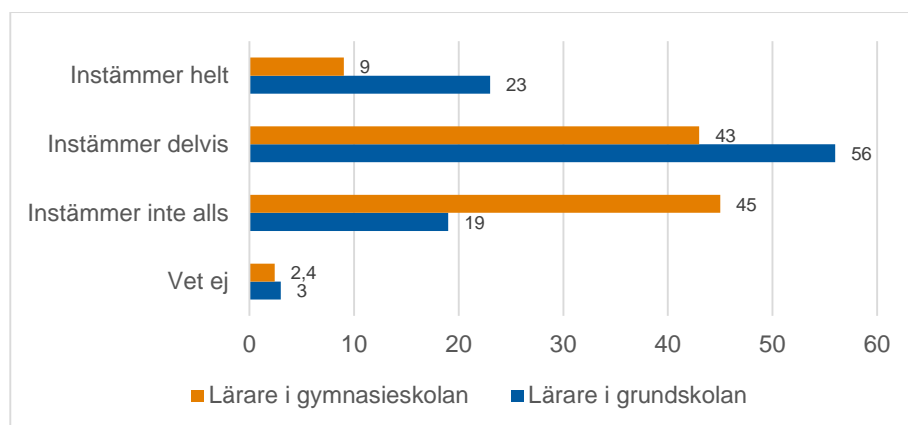
"Vill man att fler ungdomar ska läsa moderna språk måste hela samhället visa detta. Media, näringslivet alla behöver visa att engelska inte räcker."

Det kommer också tydligt fram i undersökningen att språken ofta behandlas styvmoderligt i schemalaggningsen samt att det ofta är språk som får ge vika inför skolornas nedskärningar. Över hälften av gymnasielärarna uppger att språkutbudet på den egna skolan har minskat under de senaste tre åren och att det huvudsakligen beror på att skolan har haft andra ekonomiska prioriteringar. Detta visar sig i minskat utbud av olika steg, framför allt nybörjarnivå 1 och 2 samt de högre stegen 5–7. Det drabbar också språk som enbart kan börjas i gymnasieskolan, till exempel italienska och ryska.

Av grundskolelärarna uppger 16 procent att språkutbudet på den egna skolan har minskat. Det verkar också som att det numera är mycket sällan som eleverna ges möjlighet att läsa ytterligare ett språk från årskurs 8, det så kallade ”moderna språk inom ramen för elevens val”. Så många som 88 procent av lärarna i grundskolan uppger att den egna skolan inte erbjuder eleverna en sådan möjlighet.

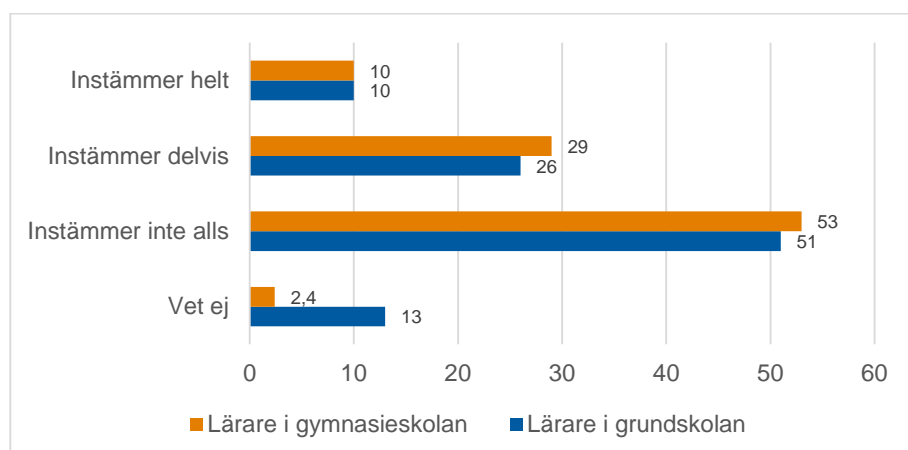
Vi har också frågat lärarna hur de uppfattar att skolan arbetar med att motivera elever till studier i moderna språk. Var tredje lärare uppger att de inte alls instämmer med påståendet om att den egna skolan arbetar aktivt och medvetet med detta. Som Diagram 14 visar är detta något som framförallt signaleras av lärarna i gymnasieskolan.

Diagram 14:
Hur pass väl instämmer du med följande påståenden? ”Min skola arbetar aktivt och medvetet för att motivera elever till studier i moderna språk”

En viktig framtidsfråga för utvecklingen av moderna språk i den svenska skolan är naturligtvis tillgång till behöriga lärare. En konsekvens av lärarbristen kan vara att det blir allt vanligare med fjärrundervisning. Enligt lärarna i denna undersökning är fjärrundervisningen inte rätt väg att gå. Över hälften av de tillfrågade lärarna skulle inte vilja fjärrundervisa och de anser att fjärrundervisningen enbart ska tas till som nödlösning. För det första anser lärarna att fjärrundervisningen inte kan kompensera interaktion som sker i klassrummet, för det andra skulle den drabba de omotiverade eleverna.

Diagram 15:
Vad anser du om fjärrundervisning för att kompensera lärarbristen? ”Jag skulle inte ha någonting emot att fjärrundervisa”

I denna undersökning har lärarna i moderna språk fått ge sin syn på vad som skulle behöva göras för att lösa den alarmerande lärarbristen och få fler att utbilda sig till lärare i moderna språk. Totalt har 769 svar lämnats. Eftersom de har lämnats som öppna svar är det svårt att mäta den exakta frekvensen av olika typer av svar. En genomgång av svaren visar dock några tydliga huvudspår.

Den absolut viktigaste faktorn för att få flera att utbilda sig till lärare i moderna språk är att lönerna blir konkurrenskraftiga. Detta måste kombineras med att språkens status höjs genom att göra språkvalet obligatoriskt samt att det måste ske en attitydförändring i samhället i stort vad gäller betydelsen av flerspråkighet. En viktig del i att göra språkläraryrket mer attraktivt är att garantera en kontinuerlig fortbildning som delvis ska ske i målspråkslandet. Att den blivande språkläraren får genomföra en del av sin utbildning i målspråkslandet är av yttersta vikt på samma sätt som elevutbyten i grund- och gymnasieskolan är ett viktigt komplement för att ge en morot till eleverna att fortsätta med sina språkstudier och få flera att intressera sig för språkläraryrket.

Ett urval svar på frågan "Vad skulle enligt din mening behöva göras för att få fler att utbilda sig till lärare i moderna språk?"

"Att ändra den allmänna inställningen i samhället att det räcker med engelska."

"Det innebär mycket arbete att studera språk och det måste löna sig, annars använder man sina språkkunskaper till något annat än undervisning."

"Det ska inte gå att byta bort det moderna språket. Elever kan inte välja bort andra ämnen de tröttnar på."

"Sätta fokus inte bara i skolan men i samhället i stort på vikten av att kunna kommunicera på fler språk än engelska."

"Fler utbytesmöjligheter för eleverna. Detta skapar intresse för språk bland eleverna vilka sedan förhoppningsvis utbildar sig vidare inom språk."

"Får vi fler elever som läser till steg 5, 6 eller 7 då får vi några motiverade elever som gärna skulle vilja bli språklärare."

"För att stärka språkläraryrkets status så är det i första hand ett obligatorium som behövs."

"Låt språkkunskapers betydelse i näringslivet få större plats i media."

"Kontinuerlig fortbildning som delvis sker i målspråkslandet är ett måste."

"Förbjuda huvudmän att ha blandgrupper i moderna språk dvs. blanda olika steg i samma grupp. Svårt att utföra sitt uppdrag som lärare då."

Moderna språkens betydelse på den svenska arbetsmarknaden

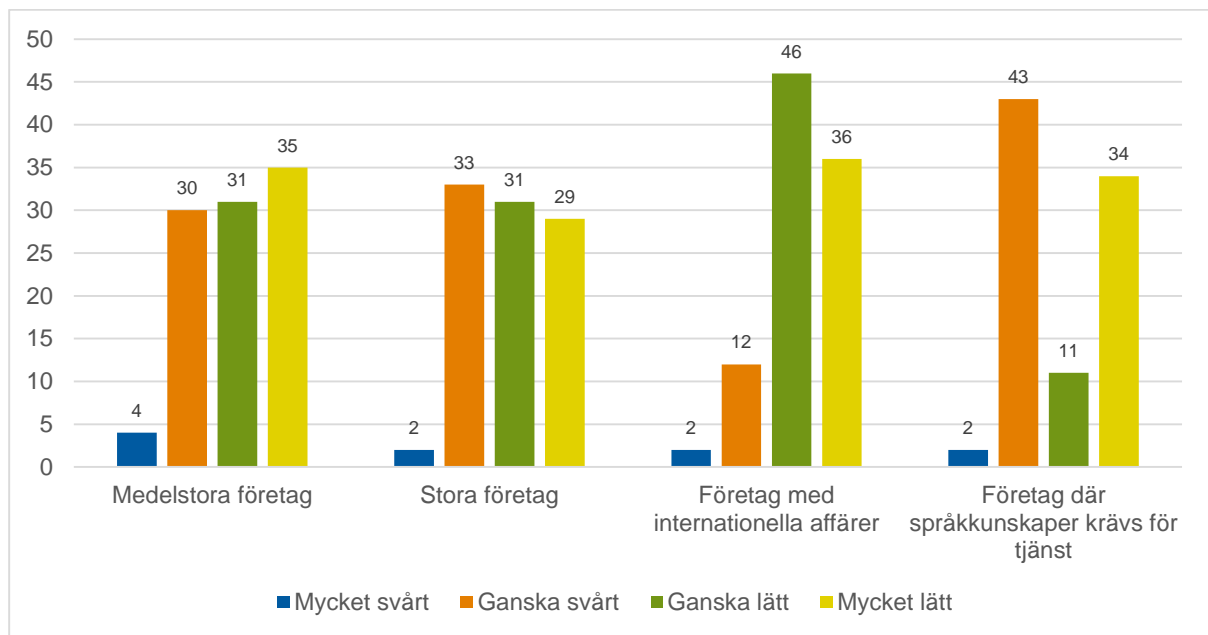
I denna undersökning har 200 svenska företag intervjuats om moderna språkens betydelse på den svenska arbetsmarknaden. Cirka 40 procent av de intervjuade företagen är export- eller importriktade, alternativt gör andra typer av affärer internationellt.

Nästintill 30 procent av de stora³⁵ och medelstora³⁶ företagen uppger att de har tjänster där språkkunskaper utöver engelska och svenska är ett krav vid rekrytering. Av dessa uppger cirka 30 procent att de i stor eller i mycket stor utsträckning har behov av personal som kan tala fler främmande språk än engelska. Vidare anser 45 procent av dessa företag att det är mycket eller relativt svårt att rekrytera personer med rätt språkkompetens.

³⁵ 200 eller fler anställda.

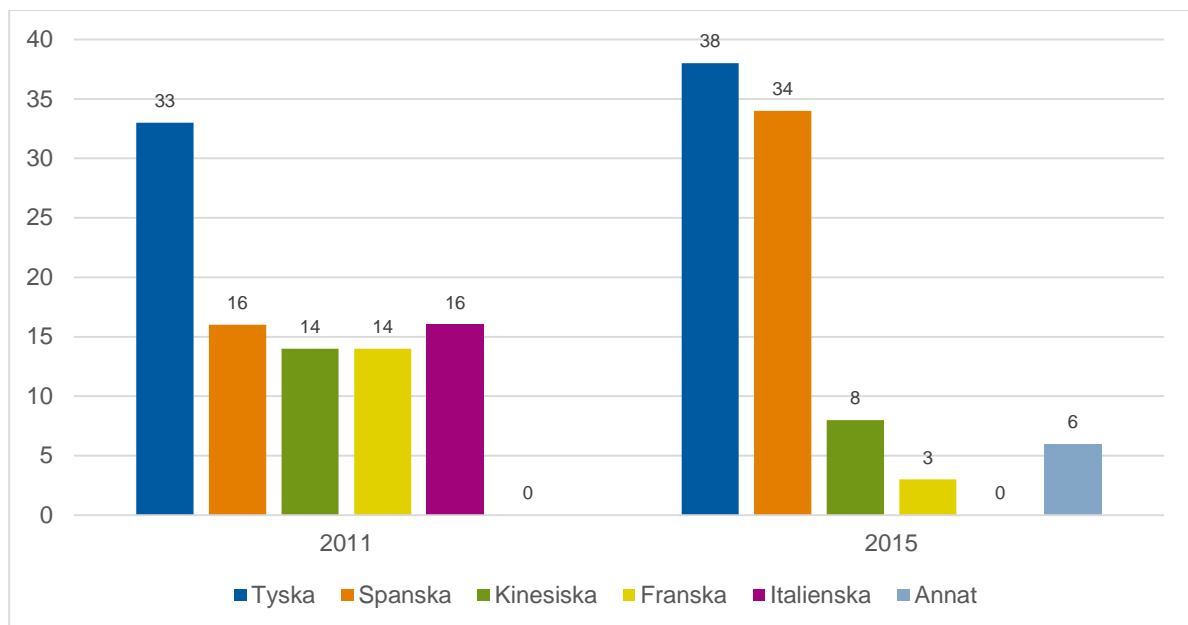
³⁶ 50–199 anställda.

Diagram 16: Anser du att det är lätt eller svårt att rekrytera personer med rätt språkkompetens?

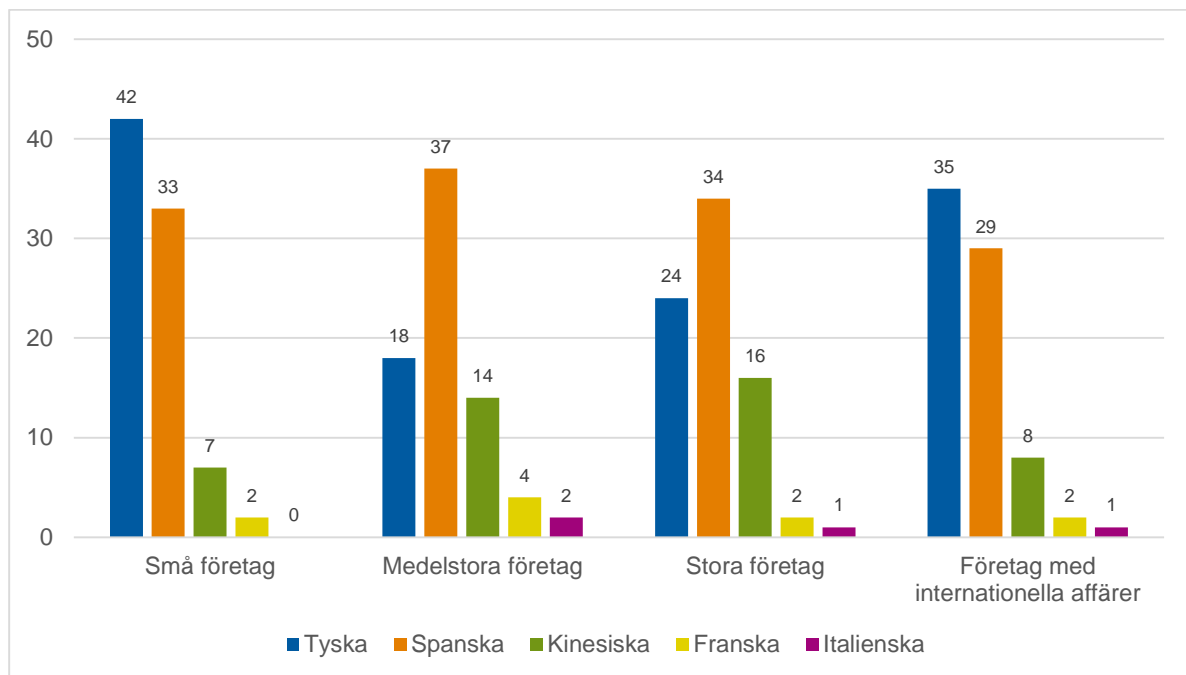
Cirka 40 procent av de stora företagen som gör internationella affärer uppger att kunskaper i lokala språk är mycket viktigt för företagets internationella affärer. Företagen lyfter fram tyskan som det viktigaste språket, följt av spanska, kinesiska och franska. Tyskans betydelse har ökat något samtidigt som spanskans betydelse har ökat markant gentemot de övriga språken från vår motsvarande undersökning från 2011³⁷. Då ansåg 16 procent av företagen att spanskan var det viktigaste språket för skolan att prioritera medan motsvarande andel idag är 34 procent. Tittar vi närmare på de medelstora och stora företagen i denna undersökning ser vi också att bland dessa företag har spanskan fått större relevans än tyskan. Bland samtliga företag minskar betydelsen av kinesiska, franska och italienska.

Diagram 17: Vilket av följande språk anser du att det är viktigast att skolan prioriterar?

³⁷ (Lärarnas Riksförbund, Svenskt Näringsliv, 2011)

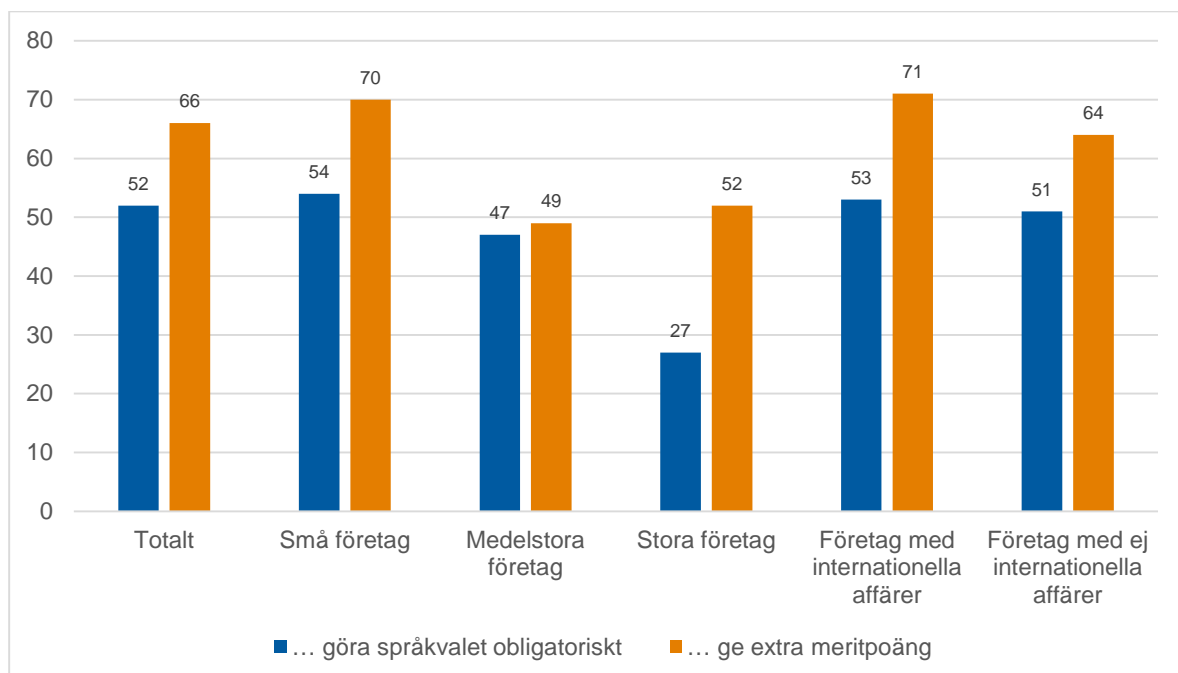
Diagram 18: Vilket av följande språk anser du att det är viktigast att skolan prioriterar?

Slutligen har vi frågat företagen om de anser att språkval i skolan bör uppmuntras genom att ge extra meritpoäng vid godkända betyg. Totalt anser 66 procent av företagen att språken bör premieras. Av företagen som gör internationella affärer uppger 71 procent att extra poäng bör ges vid språkstudier.

En klar majoritet av företagen anser också att språkvalet bör bli obligatoriskt. Obligatorium stöds såväl av företagen som ägnar sig åt internationella affärer som av de som inte gör det.

Diagram 19: Andelen företag som anser att språkval i skolan bör uppmuntras genom att ...

Metodbeskrivning

Lärarundersökningen

Ett slumpmässigt urval av 1 686 lärare i moderna språk gjordes ur Lärarnas Riksförbunds medlemsregister. Totalt 775 personer har besvarat enkäten. Detta ger en svarsfrekvens på 46 procent. Datainsamlingen skedde under perioden 21 augusti till 16 september 2015.

De svarande lärarna fördelar sig enligt följande:

Diagram 20: Språk

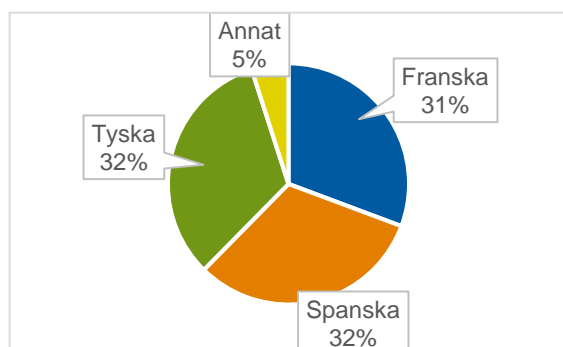
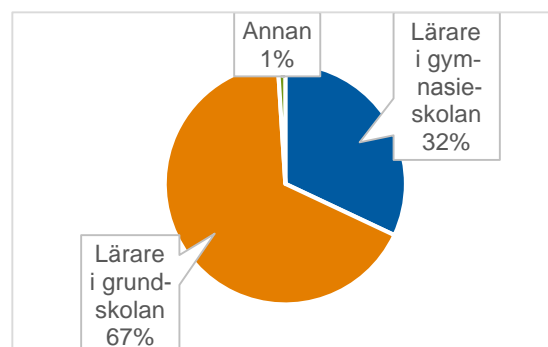

Diagram 21: Skolform

Företagsenkäten

Målgrupp

Svenska företag med 10 eller fler anställda.

Datainsamlingsmetod och datainsamlingsperiod

All data samlades in genom telefonintervjuer under perioden 31 augusti till 8 september 2015.

Antal svar, svarsfrekvens och bortfallsredovisning

Tabell 2: Antal svar, svarsfrekvens och bortfallsredovisning	Antal	Procent
Bruttourval	400	100 %
Fel nummer	2	1 %
Vägrare	46	12 %
Bortresta	5	1 %
Övriga ej svar	143	36 %
Påbörjade intervjuer (innan kontrollfråga)	204	51 %
Påbörjade intervjuer (innan kontrollfråga)	204	—
... varav intervjuer med personer på företag inom målgruppen	200	50 %

Totalt genomfördes 200 intervjuer med personer på företagen inom målgruppen (204 intervjuer påbörjades, men 4 av dessa var med personer som inte passade in på målgruppsbeskrivningen).

Svarsfrekvensen var 50 procent.

Antal svar inom olika undergrupper

Tabell 3: Antal svar inom olika undergrupper	Antal svar	Svarsfrekvens %
Företag med 10–49 anställda	51	51 %
Företag med 50–199 anställda	51	51 %
Företag med 200 eller fler anställda	98	49 %
Totalt	200	50 %

Urval

- Exquiro inhandlade ett register innehållande kontaktuppgifter till företag inom målgruppen.
- Totalt inkluderades 400 företag i urvalsregistret.

Enkäten

Lärarnas Riksförbund tillhandahöll ett enkätutkast som Exquiro granskade och reviderade i samråd med Lärarnas Riksförbund. Enkäten presenteras i sin helhet i bilaga 2.

Säkerställande att endast målgruppsaktuella personer intervjuades

För att säkerställa att vi i undersökningen intervjuade personer på målgruppsaktuella företag ställdes en kontrollfråga gällande antal anställda på företaget i inledningen av varje intervju:

Utav 204 påbörjade intervjuer avslutades fyra stycken efter kontrollfrågan och 200 intervjuer genomfördes.

Viktade resultat

Urvalet av företag är inte riksrepresentativt. Istället har en överrepresentativt stor urval av ”stora” företag inkluderats.

För att totalresultaten *exakt* skall motsvara målgruppen som helhet har resultaten viktats utifrån en statistisk viktningsmodell som baseras på uppgifter gällande antal företag i de tre olika grupperna (10–49 anställda, 50–199 anställda, 200 eller fler anställda).

Om Exquiro

Exquiro Market Research bildades 1998. Vi erbjuder ett brett spektrum av statistiska tjänster, bland annat olika typer av marknads- och opinionsundersökningar, kurser samt renodlade statistiska tjänster.

Vi genomför såväl kvalitativa som kvantitativa marknadsundersökningar, där vi hjälper företag från framtagandet av frågeställningar och konstruktion av enkät till slutlig analys och rapportskrivning.

Ni är välkomna att kontakta oss om ni har några frågor eller synpunkter gällande vårt arbete.

Exquiro Market Research
Bildhuggarvägen 33
121 44 Johanneshov

Telefon: 08-659 05 00

E-post: info@exquiro.se

Referenser

- Edlert Maria, B. E. (2003). *Attitydundersökning om språkstudier i grundskola och gymnasieskola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Lärarnas Riksförbund. (2011). *Språk på sparlåga*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Lärarnas Riksförbund. (2013). *Språk är framtiden*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Lärarnas Riksförbund, Svenskt Näringsliv. (2011). *Språk – en väg in i arbetslivet*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Lärarnas Riksförbund, Sveriges Elevkårer. (2015). *Från Avhopp till Examen*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Skolinspektionen. (2010). *Moderna språk. Kvalitetsgranskning*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket. (2014). *Redovisning av uppdrag om hur stor del av undervisningen som bedrivs av behöriga lärare*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2015). *Redovisning av uppdrag om prognos över behovet av olika lärarkategorier*. Stockholm: Skolverket.
- Tholin Jörgen, L. A. (2009). *Språkval svenska/engelska på grundskolan: en genomlysning*. Borås: Högskolan i Borås.
- UHR. (2015). *UHR – Antagningsstatistik*. Hämtat från statistik.uhr.se
- UKÄ . (2015). *Ämnen i lärarstudenternas examina. Nuläge och modell för ämnesvis dimensionering*. Stockholm: Universitetskanslersämbetet.

Bilaga 1: Lärarenkäten

1. **Arbetar du som lärare i moderna språk?**
 Ja Nej
2. **Vilket är det moderna språk som du huvudsakligen bedriver undervisning i?**
 Franska Spanska Tyska Kinesiska Italienska Annat
3. **Jag undervisar huvudsakligen i**
 Grundskolan Gymnasieskolan Annan skolform
4. **Vilken sektor tillhör din huvudsakliga arbetsgivare?**
 Kommunal Enskild/privat Stat Landsting Svenska kyrkan
 Jämnt fördelat på två eller fler sektorer Annat område Vet ej
5. **Har du någon gång under de tre senaste åren övervägt att byta yrke?**
 Ja Nej Vet ej
6. **Varför har du övervägt att lämna läraryrket? Flera svarsalternativ möjliga.**
 Det finns för få karriärmöjligheter Jag vill använda mina språkkunskaper till annat
 Jag är missnöjd med min lön Jag har för mycket undervisning
 Det är för mycket för- och efterarbete Arbetet är inte tillräckligt stimulerande eller utvecklande
 Jag får för lite uppskattning för det jag gör Jag får för lite kompetensutveckling
 Jag är missnöjd med min arbetsmiljö Annat, vänligen ange
7. **Hur pass väl instämmer du med följande påstående: "Jag anser att språken har en stark ställning på min skola."**
 Helt Till stor del Delvis Inte alls Vet ej
8. **Vad skulle enligt din mening stärka språkens status i skolan? Flera svarsalternativ möjliga.**
 Obligatorium Tydligare meritvärdering Möjlighet att nivåanpassa Fler undervisningstimmar Internationella utbyten Annat, vänligen ange
9. **Vad skulle enligt din mening behöva göras för att få fler att utbilda sig till lärare i moderna språk?**
.....
.....
.....
10. **Har språktubudet på din skola minskat under de senaste tre åren?**
 Ja Nej Vet ej
11. **Enligt din mening: vad beror det på huvudsakligen?**
 Det är svårt att rekrytera lärare Vissa språk är mindre efterfrågade av elever
 Skolan har andra ekonomiska prioriteringar Annat, vänligen ange
12. **Min skola har slutat erbjuda följande språk**
 Franska Spanska Tyska Kinesiska Italienska Annat
13. **Marknadsför din skola aktivt svenska/engelska som språkval tillsammans med moderna språk?**
 Ja, alla som vill får välja Sv/En istället av moderna språk Nej, skolan strävar efter att de flesta åtminstone prövar ett modernt språk Annan kommentar
14. **Erbjuder din skola eleverna möjligheten att läsa ytterligare ett språk från år 8 (dvs. "moderna språk inom ramen för elevens val")?**
 Ja Nej Vet ej
15. **Erbjuder din skola moderna språk inom individuellt val?**
 Ja, 3 eller fler Ja, färre än 3 språk Nej, inte alls Vet ej
16. **Vad anser du om fjärrundervisning för att kompensera lärarbristen?**
Jag skulle inte ha något emot att fjärrundervisa
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
Den ska enbart användas som nödlösning
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej

- Den kan aldrig kompensera interaktion som sker i klassrum
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
- Den kommer att drabba de omoiverade eleverna
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
- Jag blev lärare för att undervisa i klassrum, inte via dator
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
- Risken finns att det blir ett sätt att snåla in på anställningar
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
- Det är bra att denna möjlighet finns för att ge flera elever möjlighet till språkundervisning
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
17. **Anser du att moderna språk borde vara obligatoriskt i grundskolan respektive i gymnasieskolans högskoleförberedande program?**
 Ja, obligatoriskt i grundskolan och gymnasieskolans högskoleförberedande program
 Bara obligatoriskt i grundskolan Bara obligatoriskt i gymnasieskolans högskoleförberedande program
 Nej, inte obligatoriskt alls Vet ej
18. **Jag har under de senaste fem åren**
Fått betald fortbildning i målspråkslandet
 Ja Nej Vet ej
Deltagit i ämnesrelaterad fortbildning
 Ja Nej Vet ej
Fått själv vara med och bestämma över min fortbildning
 Ja Nej Vet ej
19. **Känner du ett behov av ökad fortbildning i ditt språk för att du ska kunna känna dig tillfreds med din undervisning?**
 Ja Nej Vet ej
20. **Undervisar du elever som kommit olika långt (olika steg/nivåer/årskurser) i samma undervisningsgrupp?**
 Ja, hela tiden Ja, ibland Nej
21. **Hur stora elevgrupper undervisar du i genomsnitt?**
 Fler än 25 15–25 elever Färre än 15 elever
22. **Får eleverna på din skola den minsta garanterade undervisningstiden i moderna språk, enligt den nationella timplanen?**
 Ja Nej Vet ej
23. **Anser du att eleverna i ditt ämne får ett rimligt antal undervisningstimmar i förhållande till de mål som de ska uppnå under kursen?**
 Nej, för många timmar Ja, tillräckligt många timmar Nej, för få timmar Vet ej
24. **Hur många timmar omfattade den senaste 100 poängskursen i ditt ämne?**
 100 90–100 80–90 Färre än 80 Vet ej
25. **Hur pass väl instämmer du med följande påstående:**
Min skola arbetar aktivt och medvetet för att motivera elever till studier i moderna språk
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
Skolan och lärarna arbetar aktivt och medvetet för att minska avhoppet från moderna språk
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej
Jag har tillgång till ändamålsenliga lokaler, material och utrustning i min språkundervisning
 Instämmer helt Instämmer delvis Instämmer inte alls Vet ej

Bilaga 2: Företagsenkäten

1. Hur många anställda finns på ert företag? 1–9 stycken. – Om "1–9" avsluta intervjun

10–49 stycken 50–199 stycken 200 stycken eller fler Vet ej

2. Är ditt företag export- eller importinriktat alternativt gör andra typer av affärer internationellt?

Ja Nej Vet ej

3. I vilken utsträckning har ditt företag behov av personal som kan tala fler språk än engelska och svenska? Bedöm på en 5-gradig skala där 1 betyder "Inte alls" och 5 betyder "I mycket stor utsträckning".

1 = Inte alls 2 3 4 5 = I mycket stor utsträckning Ingen uppfattning

4. Finns det tjänster inom ert företag där språkkunskaper utöver svenska och engelska är ett krav vid rekrytering?

Ja Nej Vet ej

5. Hur lätt eller svårt bedömer du att det är att rekrytera personer med rätt språkkompetens? Bedöm på en 5-gradig skala där 1 betyder "Mycket svårt" och 5 betyder "Mycket lätt".

1 = Mycket svårt 2 3 4 5 = Mycket lätt Ingen uppfattning

6. Nu kommer jag att ställa några frågor om språkval i skolan. Med språkval menas att eleven väljer att studera ett eller flera språk utöver svenska och engelska. Anser du att språkval i skolan bör uppmuntras...

a) ...genom att ge extra poäng (så kallade meritpoäng) vid godkända betyg?

Ja Nej Vet ej

b) ... genom att göra språkvalet obligatoriskt?

Ja Nej Vet ej

7. Vilket av följande språk anser du att det är viktigast att skolan prioriterar?

Svarsalternativ 1–6 läses upp. Svarsalternativ 1–5 kommer att roteras.

Tyska Spanska Franska Italienska Kinesiska Annat

Inget av dem Ingen uppfattning

8. Om "ja" på fråga 2: Är kunskaper i lokalt språk viktigt för företagets internationella affärer? Bedöm på en 5-gradig skala där 1 betyder "Inte alls" och 5 betyder "Helt avgörande".

1 = Inte alls 2 3 4 5 = Helt avgörande

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

**Lärarnas Riksförbund är det akademiska förbundet som
enbart organiserar behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare.
Med snart 90 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.**